Desigualtat i populisme: mites i realitats

Últimament han corregut rius de tinta sobre la relació entre desigualtat econòmica i auge dels populismes als països avançats. En molts casos, aquesta relació s'ha donat per bona, com si es tractés d'un fet incontrovertible que la desigualtat econòmica és la principal causa que explica la irrupció dels partits populistes. No obstant això, donar per bona aquesta relació pot ser prematur. En aquest article, es revisarà la qüestió de si, realment, la desigualtat és una de les causes de l'auge del populisme i, si és el cas, quin pes té aquesta causa.

Si ens centrem en el primer aspecte, cal dir que no és fàcil trobar en la literatura econòmica articles acadèmics que documentin amb rigor una relació de causa-efecte entre desigualtat i populisme. L'excepció són els articles que han escrit, el 2016, els prestigiosos economistes David Autor, David Dorn, Gordon Hanson i Kaveh Majlesi centrant-se en els EUA.[1] Malgrat tot, això contrasta amb l'absència d'estudis similars que mostrin aquesta relació en el cas d'Europa. Els autors esmentats mostren de manera convincent que és, precisament, als districtes nord-americans més exposats a la competència comercial amb la Xina on s'ha triat congressistes amb ideologies més extremistes i on el Partit Republicà ha augmentat de manera significativa el seu suport electoral el 2016 en relació amb l'any 2000.

Polarització laboral als EUA

Canvis en l'ocupació per percentil salarial en cada període (%)

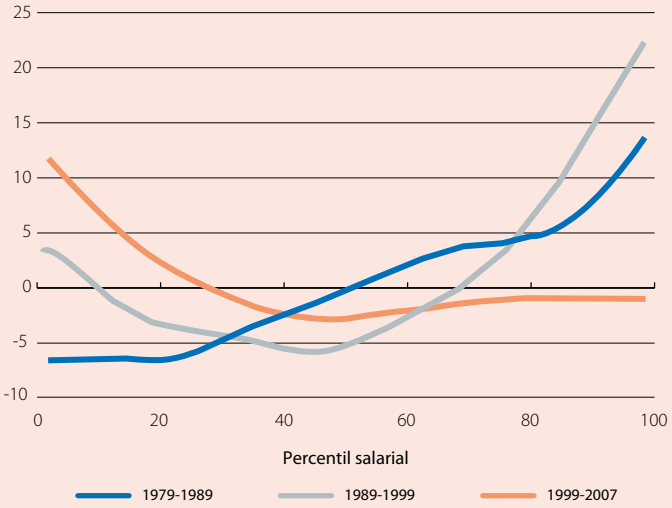

Competència comercial amb la Xina als EUA

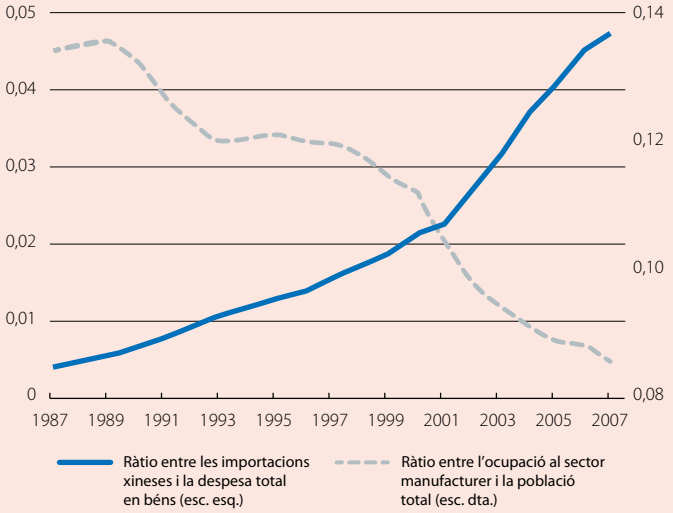

Font: *CaixaBank Research, a partir de dades de Autor, D. (2010) i de Autor, D., Dorn, D. i Hanson, G. (2013).*

Al costat d'aquesta evidència empírica, és rellevant per a l'anàlisi de la relació causal entre desigualtat i populisme disposar d'estudis que ajudin a entendre quins són els efectes de la competència amb la Xina en un dels àmbits clau que explica l'evolució de la desigualtat, el mercat laboral. Doncs, bé, hi ha una abundant literatura econòmica que documenta que les zones més exposades a la competència comercial amb la Xina han patit una destrucció superior de llocs de treball i un augment en el tancament de plantes industrials.[2] De fet, segons un article recent,[3] aquest *shock* comercial va provocar la pèrdua d'1,98 milions de llocs de treball entre el 1999 i el 2011, dels quals 985.000 correspondrien a la indústria manufacturera. Així mateix, segons un altre article d'Autor, Dorn i Hanson,[4] la competència de les importacions xineses explicaria una quarta part dels llocs de treball destruïts al sector manufacturer dels EUA.

Arribats a aquest punt, és important matisar que, malgrat que aquests fets són importants per mostrar la relació entre desigualtat i populisme, no cal inferir-ne que la integració comercial sigui negativa, ja que hi ha molta literatura que documenta l'impacte positiu del comerç sobre l'economia en conjunt,[5] tot i que hi hagi sectors econòmics molt concrets que es poden veure perjudicats per una major integració comercial, com així ha succeït als EUA. Tampoc hem d'oblidar que els factors preponderants de la pèrdua de pes del sector manufacturer són els canvis tecnològics i de model productiu (vegeu el Dossier «Indústria 4.0», en l'IM11/2016).

1. Vegeu Autor, D., Dorn,D., Hanson, G. i Majlesi, K. (2016), «Importing Political Polarization? The Electoral Consequences of Rising Trade Exposure» i «A Note on the Effect of Rising Trade Exposure on the 2016 Presidential Election», MIT Working Papers.
2. Vegeu, entre d'altres, Pierce, J. i Schott, P. (2016), «The Surprisingly Swift Decline of US Manufacturing Employment», American Economic Review.
3. Vegeu Acemoglu, D., Autor, D., Dorn, D., Hanson G. i Price, B. (2016), «Import Competition and the Great US Employment Sag of the 2000s», Journal of Labor Economics, 34(S1).
4. Vegeu Autor, D., Dorn, D. i Hanson, G. (2013), «The China Syndrome: Local Labor Market Effects of Import Competition in the US», American Economic Review, 103(6).
5. Vegeu, entre d'altres, Grossman, G. i Helpman, E. (1991), «Trade, Knowledge Spillovers, and Growth», European Economic Review, 35, 517-526.

Si passem a analitzar per què aquests canvis al mercat laboral han incrementat la desigualtat econòmica als EUA, cal tenir present que la desigualtat en aquest país és un reflex de la polarització laboral. Així, entre el 1950 i el 1980, la indústria manufacturera va permetre que molts treballadors nord-americans sense estudis de secundària o universitaris accedissin a la classe mitjana. Ara, el mercat laboral, amb un pes preponderant dels serveis, ofereix oportunitats laborals per a altres perfils d'ocupació, on coexisteixen activitats d'alt valor afegit amb altres que no ho són. Conseqüentment, la classe assalariada, que abans era més homogènia en termes de remuneració, ara està més polaritzada. Això podria ajudar a explicar per què el populisme ha eclosionat recentment. Així, la clau rau en el fet que la polarització laboral d'aquestes últimes dècades ha comportat l'empobriment d'una part de les classes mitjanes, de manera que un grup social nombrós ha vist com les condicions de vida i l'estatus dins la societat empitjoraven sensiblement. Aquest fenomen ha generat un malestar social que ha estat terreny abonat per a propostes polítiques que defensen que els vells llorers poden reverdir de forma ràpida i senzilla.

Brexit *i el principal desafiament que afronta el Regne Unit actualment*

(% d'enquestats que consideren important cada qüestió)

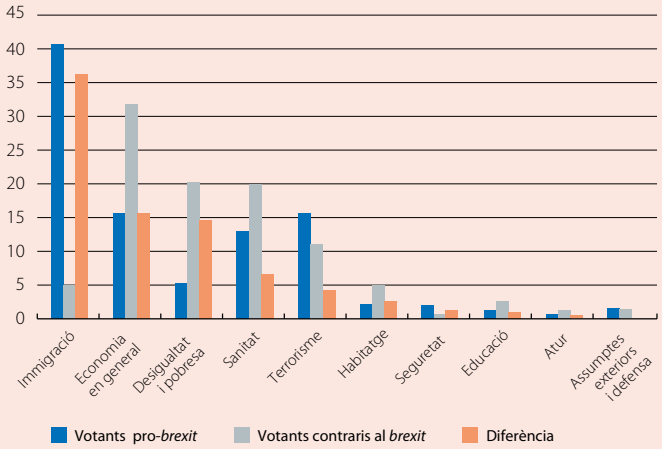

Nota: *Mostra de 1.677 persones de raça blanca entrevistades el 17 d'agost del 2016.*
Font: *CaixaBank Research, a partir de dades de l'estudi conjunt del Birkbeck College, Policy Exchange i YouGov.*

Recapitulant l'anàlisi feta fins ara, la literatura suggereix que hi ha una certa relació causal entre desigualtat i populisme als EUA i que, entre els diferents mecanismes que es poden donar, els estudis han explorat un canal concret: el que va de la competència internacional a la destrucció d'ocupació industrial i de la caiguda de l'ocupació al sector secundari a l'augment de la desigualtat, per, finalment, tancar el cercle i constatar que, en aquests casos, es dóna un avanç de la polarització política.

Un cop validada la relació causal entre desigualtat i populisme als EUA, convé estudiar-ne la magnitud i analitzar si la desigualtat és la font principal que alimenta l'actual polarització política. Pel que fa a la magnitud, no és especialment elevada: als districtes electorals més exposats a la competència comercial amb la Xina, el suport electoral al Partit Republicà el 2016 s'ha situat 2,2 p. p. per damunt dels districtes amb poca competència amb la Xina. Atesa aquesta dada, seria agosarat, i fins i tot temerari, asseverar que la desigualtat és el factor principal del que es nodreix el populisme, en especial quan sabem que hi ha altres variables econòmiques i financeres que també estan latents en l'èxit dels moviments populistes. Un exemple paradigmàtic són les crisis financeres: segons un influent article dels economistes alemanys Manuel Funke, Moritz Schularick i Christoph Trebesch, el suport electoral als partits d'extrema dreta ha augmentat el 30% després de les crisis financeres viscudes entre el 1870 i el 2014 als principals països desenvolupats, la qual cosa representa una magnitud molt notable.[6]

Un altre element que convida a la cautela és que existeix un poderós corrent d'opinió format per diversos economistes i politòlegs que defensa que els factors culturals són tant o més importants que els econòmics per explicar l'auge del populisme. Els defensors d'aquest corrent consideren que el vot als partits populistes respon al desig per part d'algunes capes de la societat de preservar l'homogeneïtat cultural i certes actituds socials. En aquest sentit, Ronald Inglehart i Pippa Norris, politòlegs de Michigan i de Harvard, mostren que, a la Unió Europea, les variables culturals són les que prediuen amb més precisió el suport als partits populistes. En particular, el suport electoral a aquests partits és major entre la gent més gran, els homes, les persones amb menys formació educativa i les majories ètniques. En canvi, no s'obtenen resultats tan concloents per a les variables econòmiques. Anàlisis similars dutes a terme després del *brexit* suggereixen que els factors culturals i socials tenen una gran importància per explicar el resultat del referèndum i qüestionen que la desigualtat sigui la causa principal del populisme. Així, per exemple, un estudi del *think tank* Nesta del Regne Unit mostra que ser favorable a la pena de mort prediu sensiblement millor que la renda o la classe social la probabilitat de votar a favor de sortir de la Unió Europea, i una enquesta encarregada per Eric Kaufmann, professor del Birkbeck College, indica que els partidaris del *brexit* estaven molt més preocupats per la immigració que per la desigualtat.

En definitiva, la desigualtat econòmica és un factor que cal tenir en compte quan s'analitzen les causes subjacents a l'alça dels populismes a nivell global. En el cas dels EUA, han aparegut recentment estudis acadèmics que utilitzen tècniques economètriques fiables i que mostren una relació causal. Així i tot, no sembla que la magnitud de l'impacte sigui gaire elevada, i hi ha dubtes raonables sobre el fet que la desigualtat sigui la causa predominant. Sigui com sigui, és clar que l'auge del populisme és un fenomen molt rellevant i que mereix ser estudiat en profunditat.

Javier Garcia-Arenas
Departament de Macroeconomia, Àrea de Planificació Estratègica i Estudis, CaixaBank

6. Vegeu Funke, M., Schularick, M. i Trebesch, C. (2015), «Going to Extremes: Politics after Financial Crises, 1870-2014», CEPR, Discussion Paper, núm. 10.884.